

זכרונות והגינות ליהל"ל

מאת מ. אונגרפלד

הקומת היהודים תלוייה בהם עצמם ולא בנורים. ובמאמרו „קנאת עם“ קרה ליהודים לחדול מהתרפ"ן סות לפני הגויים ולהילחם למען כבודם העצמי.

הפרעות ביהודים, אשר פרצו ברוסיה בשנת תרמ"א, הגיעו את יהל"ל לנתק את קשריו עם החרים הים הסוציאליסטיים, לאחר שנוכח לדעת, כי ראשיהם עודדו בכרוזים מיוחדים את ההמונים לערוך פריעות ביהודים, כדי לתכנס בשוד וברצח לקראת המהפכה בבבלי הרכוש. החייצבותם של כל הגוי העם הרוסי בתזית אחת נגד היהודים, הוכיחה ליהל"ל, שאין ליהודים רוסיה מוצא אלא בהגירה. ובנושא זה פסת זמן מה על שתי הסעיפים, בין אמריקה לארץ ישראל, אולם עד מהרה הכריע, לטובת ארץ ישראל במאמרו „למסע ה" מחנות“, שפירסם ב„המגיד“.

הוא התמכר לחיבת ציון חרבה לכתוב שירים ציוניים ולאומיים וכן מאמרים מעוררים לכבוד. ר' ביחד עם זה עבד עבודת חיבת ציון בפועל וייסד אגודות וקיבוץ כסף והשתתף באסיפותיו של הור עד ליישוב ארץ ישראל, אחת שעה שבה את לבו הספר „טאג" קרד" של דינרלי, הוא העתיקו לעברית בשם „גם לגויים" ודוד פרישמן מתח ביקורת קשה על התרגום. יהל"ל ענה לו בהקדמתו לחלק השני של הסיפור. בשנת תרע"ז חגגו יידידיו את יובל החמ" שים של יצירתו ובעידודם כתב והוציא את האוטוביוגרפיה שלו בשם „זכרון בספר“. את המהפכה הדימוקרטית ברוסיה במאוס 1917 קיבל יהל"ל בשמחה ושר עליה את שירו „הרועה השמחה“. על הפרעות ביהודי אוקראינה לזכר המהפכה, בתרע"ח — תרע"ט, הגיב בשירו „סחר עליון“, שבו תיאר את הפורעים כ„חיות סוף, חבר מרצונים“, גם לאחר שהשתל"טו הדיכוסקים על החיים היהודיים ברוסיה וגזרו על חלשון העברית ועל העבודה למען ציון, המשיך יהל"ל את עבודתו ונלחם במחירת בגזירות הרעות האלה.

רק חלק מיצירותיו נכנס ל„כתב בים נבחרים“ של יהל"ל, שהוציאה בשעתו „תושית“ בצירוף הערכה למפעלו הספרותי, שנכתבה בידי מ. פייטלסון. עתה נפקד שוב „משורר החלכאים“ והמהדיר יהו" דה סלוצקי צירף אל האוטוביוגרפיה של יהל"ל „זכרון בספרי“, שלושה עשר מאמרים מתקופת חיבת ציון, שנתפרסמו בשעתו ב„הצפירה“, ב„המליץ“ וב„המגיד“. ולקט משיריו, המייצגים את יהל"ל המשורר. „שהיה הראשון שביטא בשירה העברית את רעיון תיקון החברה ושיתור הנדכאים משיע" בודם, וקרא להתעוררות לאומית ולתחיית ישראל על אדמת אבר הים“. בראש הספר מבוא מאיר עינים על יהל"ל ויצירתו מאת יהודה סלוצקי.

ב„השחר“ לסמולנסקין („עבד עב" דים“, „אשמרה לפי מחסום“, „כשר" רון המעשה“, „קצף אין אונים“, „שאלה הזמר“, „מדוע" ועוד). ב" תקופה זו כתב יהל"ל את הפואמה „אלחנן“, שהייתה צריכה לצקף את פני הדור ושאלותיו, ואולם רק שנים מפרקיה: נתפרסמו ב„השחר“. ובפרק הראשון, המתאר את התפקודות של בחור הישיבה העילוי אלחנן, יש יסודות אוטוביוגרפיים רבים. בשירו „מה יאמרו ה" בריות" אסף את כל המעשים והדברים שבני אדם היו עושים ר' מדברים לולא אימת הבריות עליו הם. ובשירו „כשרון המעשה" תזי אונן על זה, למי ולמה הולך ה" כשרון של מעשי בני אדם. ויהל"ל לא הסתפק בכתיבה שירים אלא הצטרף עד מהרה לקבוצת הסוציאליסטים העבריים, שהתרכזה סביב לערוך „האמת“, אהרן שמר אל ליברמן, ובהוברת הראשונה של ה„אמת“ נרפס שירו „מדוע“.

והנה בעצם ימי הופעת ה„אמת“ נתעורר ויכוח בין הסוציאליסטים בענין היהודים, שרבים מן הסוציאליסטים, וביחוד האוקראינים ש" בהם ראו בהם תגונים וסרסורים ומגצלים ומוצצי דם האכלים; ועל כן סברו שהמפלגה הסוציאליסטית הייבת להלחם ביהודים אלה ואינה צריכה להתנגד להגבלת זכויותיהם, וכן לא להגן עליהם מפני נגישות ופוגרומים. ואולם חלק מהסוציאליסטים היהודים יוועי עברית ומקצת הסוציאליסטים הנור צרים, הוכיחו שתגונותם של ה" יהודים אינה אלא פרי הרדיטות ושליטת הוכיות במשך מאות ב" שנים. וכדי לברר את הדבר הוסיף כס בין שני הצדדים, על פי הצע"תו של ליברמן, שאחד מן האי"ק ראינים יבוא אל יהל"ל בקיוב, וירצה לפניו את טענותיו. יהל"ל התווכח עם הסוציאליסט האי"ק ראני שלוש שעות והוכיח לו, שלא התכונות הרעות של היהודים בתור אומה גרמו להם להיות כך הגרנים, אלא סיבות היסטוריות סבירות וכבודות.

בסוף שנות השבעים התחיל יהל"ל להסתייג מן הסוציאליסטים, שעברו ברובם, משנת 1877, לפעולת טירור שיטתית, שיהל"ל התנגד לה, ואת התנגדותו זו הביע או בשירו „קול אלקים“, שנרפס ב„השחר" ובו תריו:

בהריסות עולם לא נתקן בדק, /
בהסירך הרע לא תשיב עוד צדק, /
על כן לפני שחת — לבנות הבינה /
ובטרם בניה חומר נא הכינה. /
בהשפעת מלחמת רוסיה — חור" /
כיה גאת הרוח הלאומית ברוסיה /
ועמה גברה וגדלה השנאה ליהודים /
דים הכרותו של נציג רוסיה /
בסונגרס הברלינאי (1878), שאין /
לתת ליהודים זכות אזרחים משום /
שחם שבת אלוה ומכת המדינה /
לאזרחים העיקריים, עוררה בלב /
יהל"ל ספק אם יש תקוה ליהודים /
הנרדפים מהסד הלאומים, שביניהם /
הם מתגוררים והגיע למסקנה כי

עם הופעת זכרונותיו והגינותיו של יהל"ל, מזכירים לנו, כי כשם שלא חידש יהל"ל כל צוי רה חדשה בשירה, כן לא היה חדש ומקורי התוכן של שיריו, אבל הוא העביר אל צורת השירה העברית, את תוכן המחשבה הז' מנית אשר בספרות הרוסיה, ובסיר רתו נשמע רעיון התקופה. כי משורר פובליציסט היה בתקופה, שבה נסתה השירה אל הפובליציסטיקה, ואף הוא הביע בצורה פיוטית את הרעיונות המצויים של הפובליציסטיקה בימים ההם.

יהל"ל פתח בשירי אהבה (בן ט"ו היה כשכתב את שירו הראשון „פצעי אהב“), שכונסו אח"כ ל" ספרו „שפתי רגנות“ (תרל"ב) — שירים מלאכותיים ומסורבלים מלי" צות כבודת געדרות ציור וחונן. בהקדמתו ל„שפת רגנות“ התנצל יהל"ל וכתב, כי מעולם לא אהב תר"ש אשה ואת שירי האהבה שלו כתב לתפארת המליצה, אבל בשע"תו עשה ספר שיריו „שפתי רגנות“ רושם גדול ואדם המתן אמר עליו: „עד שלא שקעה שמשו של אדם, זרת שמשו של יהל"ל“. בספר הזה נמצא גם שיר, שבו תיאר יהל"ל את מצבו של המורה העברי העני, בשיריו אלה של יהל"ל, שנכתבו בשפת הרגש, בלשון המקרא, ר' שהיו מוקדשים לתוכן האנושי ה" נצחי, האנובה, מצא האדם שביהודי את סיפוקו הרוחני.

בהשקפת עולמו, עבר יהל"ל כי מה גלגולים, מצד אביו הלמדן המופלג והתריף ובקי בגפ"ת, הת" ייהם על האומ"ר הצדיק המפור" סס ר' שלמה חיים מקידאנוב. ר' אמו היתה בת האדמו"ר ר' משה מקוברין, ומילדותו, ספג לתוכו את תורת החסידות וש"ס ופוסקים למד אצל מלמדים תריפים וגאור נים. את חג הבר מצוה שלו חגג כחצרו של סבו הנערץ, האדמו"ר ר' משה מקוברין — (זה שאסר על חסידיו לקרוא לו צדיק, וביקש לכנותו רק בשם „אוהב ישראל“ ואת עדת חסידיו שאף להעלות למדרגה של „ערה קדושה“). ר' באותו מעמד נבחר לפני סבו ב" שמונה מאות דפי גמרא שלמד אותם לכבוד הסאורע, ראש הקהל בעירו, שהיה למדן מופלג וירא שמים, ובפקודתו טפפו עוללים מ" חיק אמם לצבא ניקולאי הראשון, זרע בלבו את זרעי הספק הראשון בשלימותה של היהדות הסורתית.

בהשפעת ספרי ההשכלה אשר באו לידו, נמשך ליבו לספרות יפה ולכתיבה והחל לכתוב דברי שירה ומליצה. בבית חותנו סיים את הש"ס והגה בפוסקים והתעסק בחסידות החב"דית ושקד על ה" זמר אף היבר ספר פילפולים ודרושים בשם „דגל מתנה יהודה“, פגישתו עם משכילי העיר האפי" קוויכים, ועזעו את עולמו הישן, ולאחר שכסף הנדונה שלו אבד באשמת שוחפו החסיד, שמעל בו, התחיל להתפרנס מתוראה עברית. בשנת 1867 נפגש כמורה לעברית עם אחד מבני משפחת ברודסקי, „מלך הסוכר של אוקראינה" וב" משך קרוב ליובל שנים שימש גם כמלך משורר החצר של משפחה בכירים זו. בקיוב התקרב לציבור הסטודנטים באוניברסיטה, שהיה או מרכז לתעמולה מהפכנית וסר ציאליסטית בכל דרום רוסיה. יהל"ל התקרב לחוגים אלה ובשק" דה של עליו שקע בספרות המת" פכות שלהם, בספרי פוסארב, דוברולובוב, צ'רנישבסקי, ובכתבי מארכס ולאסאל ודארווין וספנסר. ועד מהרה נתפס להשקפת העולם המטריאליסטית המהפכנית של ידי" דיו הצעירים. אלא שנרמותו של יהל"ל נזדווגה הדיעה המאטריא" ליסטית של הסוציאליזם עם רעיון הצדק האידיאלי של הנבואה הישראליה. ועל כן עשו שיריו הסוציאליסטים האלה ררשם חזק על הקוראים העבריים, בעוד שהסוציאליזם בכללו גשאר זר ומזר לחם. יהל"ל, שטען במאמריו לתי" קון החיים היהודיים, מצא את פתי רונה היסודי של הבעיה בשינוי המשטר. הוא — ראה את השאלה הסוציאליסטית מסתעפת לשלוש שאלות עיקריות: שאלת הפועלים, שאלת הנשים, ושאלת היהודים, רעיונותיו אלה מצאו ביטוי עז בשירי יהל"ל בשנים ההם, שנרפסו

* ההדיר וצירף מבוא והערות: יהודה סלוצקי, ספרית „דנרות"; מוסד ביאליק; ירושלים תשכ"ח.